

ského překladu Millsovy knihy *White Collar* (Les cols blancs). (Na leden 1967 ohlásila redakce druhé číslo s příspěvky z kongresu v Evianu, k dějinám marxismu aj.).

*

2. číslo (říjen-prosinec 1966) přináší přehledné hodnocení VI. světového sociologického kongresu v Evianu. Kongres znamená rozhodný obrat pro sociologii a vědy o člověku, ukázal sociologickou explozi v celém světě a zvláště v socialistických zemích, a také vznik sociologie ve třetím světě. Vyzdvihuje jako osu většiny jednání kongresu poměr mezi ideologií a sociologií a dále dvě tendence: funkcionální strukturalismus a oživení historické dimenze v sociologické analýze. Zatímco vlna strukturalismu v USA po 15letém triumfu klesá, je v západní a východní Evropě na vzestupu. Jónas pak se nakonec připojuje k Sorokinově prognóze (viz již dříve o ní v SČ 1966, str. 714 an.), že v budoucnu sociologie z alternativy dát se na cestu k velkým syntézám a systémům nebo k prostřednosti stereotypních dogmat bez tvůrčího elánu zvolí cestu tvůrčího růstu a tvůrčích syntéz, nebo jinak, obává se, budeme pohřbeni pod masou monografií zásobených hojně čísly a grafy nebo se udušíme v rigidním a abstraktním systému formalistního strukturalismu.

Pronteau v stejnojmenném článku ukazuje na renesanci sociologie v SSSR, kde zavládla pravá sociologická vášeň a sociologové musí dbát, aby se sociologie nepokládala místo za vědu za panaceu. Další články otiskují Goldmannův interview o strukturalismu, marxismu a existencialismu a úvodní kapitolu Bucharinovy *Teorie historického materialismu* s kritickým posudkem Lukacsovým.

3. číslo (leden-březen 1967) přináší mezi jinými zprávu o konferenci čs. sociologů ve Špindlerově Mlýně a článek R. Richty: *Révolution scientifique et technique et transformations sociales*.

Josef Král

Abraham Kaplan: The Conduct of Inquiry. Methodology for Behavioral Science

Chandler Publishing Company, San Francisco, 1964. Str. 416. Jmenný a věcný rejstřík.

Ačkoliv jsou behaviorální vědy zaměřeny empiricky, neznamená to, že úplně opomíjejí zkoumání filosofických základů behaviorálních věd. K vědcům, kteří se těmito problémy zabývají, patří např. psychologové Egon Brunswik, Gustav Bergmann a Kenneth Spence, sociolog Paul Lazarsfeld, logik Ernest Nagel, politický vědec Harold Lasswell a konečně autor recenzované knihy, filosof Abraham Kaplan.

Ve svém systematickém, podrobném a vyčerpávajícím výkladu metodologie behaviorálních věd se autor snaží zdůraznit spíše to, co jednotlivé behaviorální vědy spojuje, než to, co tyto vědy rozlišuje. Své postavení mezi různými a často vzájemně nepřátelský-

mi školami a přístupy v behaviorálních vědách označuje za neutralistické, což možno odvodit např. z jeho kritického postoje k logickému pozitivismu a operacionismu, které spolu s pragmatismem patří k hlavním současným variantám sémantického empirismu. Podle této doktríny, která se vynořila asi před sto lety, nejenom poznání, ale také význam (angl. meaning) závisí na zkušenosti. Kaplan kritizuje i vulgární pragmatismus s jeho úzkým pojetím termínu „činnost“ (tento pragmatismus staví „činnost“ proti „rozjímání“, „praxi“ proti „teorii“, „vhodnost“ proti „zásadě“), ale přiznává svou závislost na Peirceovi, Jamesovi a Deweym.

Termín „behaviorální věda“ užívá Kaplan proto, aby zdůraznil duchovní a metodickou kontinuitu s fyzikální a biologickou vědou. Dále proto, že termín „společenská věda“ může být chápán tak, že vylučuje psychologii, zatímco termín „humánní vědy“ (angl. human sciences) vylučuje — jak se zdá — relevantní zvířecí chování (jako je učení), a naopak zahrnuje více lidské biologie než by mohlo zajímat např. fyzickou antropologii.

Metodologie behaviorální vědy není odlišná od metodologie kterékoli jiné vědy. Jednota vědy je víc než abstraktní filosofická teze; označuje stále přítomnou možnost plodného spojení. V tomto smyslu všechny vědy, bez ohledu na jejich předmět, patří metodologicky k jednomu druhu, mohou se vzájemně křížit.

Dělba práce mezi vědami je historickým produktem, nikoli odrazem logické nutnosti. A hranice mezi fyzikální, biologickou a behaviorální vědou nejsou neměnné a neprostopupné, jak ukazuje nedávný vznik takových disciplín jako je biofyzika, kybernetika a kosmické lékařství. Co spojuje behaviorální vědu s fyzikální a biologickou vědou není to, že „chování“, které behaviorální věda studuje, je fyzické a biologické, ale to, že samo toto studium je, jako v jiných vědách, empirické — a empirie je z jednoho kusu.

Musí být zákony v behaviorální vědě nutně redukovatelné na zákony fyziky a chemie nebo přinejmenším na zákony biologie? Jako věc doktríny, říká Kaplan, zdá se být kladná odpověď jak nezaručená, tak vědecky neužitečná. Ale jako metodologický předpoklad poskytuje cennou perspektivu, která umožňuje behaviorálnímu vědci, aby viděl trvalé možnosti využití výsledků druhých věd. Význam těchto možností se však objevuje jen tehdy, jsou-li uskutečňeny; jinak vyjadřuje jejich přijetí pouze naději.

Protože se zabývá metodologií behaviorální vědy, vymezuje autor i základní charakteristický rys této vědy: její předmět. Behaviorální věda se zabývá těmi procesy, ve kterých symboly nebo alespoň významy hrají podstatnou úlohu. Daty behaviorální vědy nejsou pouhé pohyby, ale činnosti. Zatímco činem (angl. act) se rozumí biofyzikální operace (pohyb, jev), je činnost (angl. action) činem provedeným v perspektivě,

kteřá mu dává význam nebo účel, činem posuzovaným v perspektivě, ve které má význam pro činitele. Biofyzikální proces má při činnosti psychologické a společenské dimenze.

Je nutno rozlišovat mezi významem činu (angl. act meaning) a významem činnosti (angl. action meaning). V prvním případě jde o význam činu pro činitele nebo pro druhé osoby, které s činitelem reagují. V druhém případě jde o význam činu pro vědce, který pojímá činnost jako předmět studia; význam činnosti je dán perspektivou příslušné teorie nebo výkladu činnosti. Behaviorální věda musí nejprve zjistit význam činu, tj. zjistit, jaké chování příslušné chování představuje; pak musí hledat význam interpretované činnosti, její vzájemné vztahy s druhými činnostmi nebo okolnostmi.

Kniha je rozdělena do deseti kapitol, které pojednávají o metodologii, pojmech, zákonech, experimentu, měření, statistice, modelech, teoriích, výkladu a hodnotách. Podrobným rozbořem těchto kapitol se zabývat nebudeme. Připomeňme pouze na okraj, že autor zastává stanovisko, že neexistuje historický výklad, ale toliko výklad historických událostí, i když dodává, že může být důvodně očekáváno, že odlišný předmět bádání vyvolá odlišné zpracování.

Zastavme se však ještě několika slovy u poslední kapitoly, ve které se Kaplan zabývá hodnotami, přičemž pod tímto termínem rozumí standardy nebo principy, které činí něco hodnotným. Filosofové se většinou zabývali zkoumáním specifických druhů hodnot a osobními nebo institucionálními podmínkami, ve kterých mohou být hodnoty dosaženy. Ale v moderní době, a především v současné anglo-americké filosofii, se téměř výlučně zkoumá základna hodnocení spíše než jeho obsah.

Ve vztahu mezi hodnotou a vědou existují dva protikladné postoje. První žádá, aby se věda distancovala od hodnot. Tento postoj možná vyjadřuje nevědomý strach z výsledku, který by mělo vědecké přezkoumání hodnot. Ideál vědy prostě hodnot (angl. value-free science) zastává dnes podle autora i většina západních vědců. Naproti tomu druhý postoj tvrdí, že věda se musí zabývat hodnotami, přičemž však tento postoj je někdy spojen s prvním postojem.

Kaplan vyjadřuje mínění, že ne každý zájem o hodnoty je nevědecký, že ve skutečnosti některé hodnoty jsou vyvolány samotnou vědeckou činností a že ty hodnoty, které odporují vědeckým ideálům, mohou být kontrolovány.

Předsudkem (angl. termín "bias" záměrně nepředkládáme jako „stranickost“) nazývá Kaplan lpění na hodnotách takového druhu nebo takovým způsobem, které stojí v cestě vědecké objektivitě. Stranou ponechává otázku, zda vědecká objektivita vyžaduje, aby věda byla absolutně prosta hodnot. Předsudek vede k tomu, že určité tvrzení je přijato nebo odmítnuto nikoli na základě jeho původu, ale na základě

jeho výsledku. Předsudek je vytvářen tím, že vůle věřit je motivována zájmy, které stojí mimo kontext zkoumání. Předsudek může být definován jako proniknutí motivů, které jsou mimovědecké, do splnění vědeckých účelů. Kaplan považuje za užitečné rozlišovat mezi motivy vědce a jeho účely: motivy se týkají vztahu mezi vědeckou činností a celým proudem chování, jehož částí je tato činnost; účely vztahují činnost k zkoumání k určitému vědeckému problému, který mají tyto činnosti řešit. Předsudek nevzniká pouze tím, že existují motivy, tzn. tím, že se přistupuje na hodnoty, které jsou nějak zahrnuty ve vědecké situaci; vše závisí na procesu zkoumání, na způsobu, jakým se dochází k závěrům.

Jakým způsobem se tedy podílejí hodnoty na vědeckém bádání, aniž by nutně vytvářely předsudek? Za prvé, hodnoty mohou být předmětem vědeckého bádání. V tomto případě vůbec nevedou k předsudku, protože se zkoumá jejich existence, nikoli jejich platnost. Za druhé, hodnoty tvoří etiku profese; také v tomto případě se ve vědě vyskytují, aniž by vedly k předsudku. Za třetí, hodnoty jsou ve vědě základem pro volbu problémů, pro pořadí, ve kterém budou zpracovány, a pro prostředky, které budou vynaloženy na jejich řešení. Za čtvrté, ve vědě — a zvláště v behaviorální vědě — působí hodnoty jako determinanty významů, které se přikládají zkoumaným jevům. Ale zde je záměna mezi významem činu a významem činnosti zvláště nebezpečná. Zatímco v prvním případě nejsou naše hodnoty rozhodující, je tomu v druhém případě naopak, neboť v souvislosti s používáním pojmů, formulováním problémů, zastáváním hypotéz a vytvářením teorií se dělají volby a naše hodnoty se přitom nezbytně podílejí. Ale ústředním bodem v otázce, zda by věda měla být nebo dokonce může být prosta hodnot, je vztah mezi hodnotami a fakty. Samozřejmě hodnocení, zda určitá volba je účinná, je v určitém stupni záležitostí našich hodnot. Zda určitý způsob konceptualizace problémů povede k jejich řešení, je otázkou faktu, ale hodnoty ovlivňují určení, co tvoří fakt. V sázce není úloha hodnot při rozhodování, kam se podívat, ale úloha hodnot v našich závěrech o tom, co jsme viděli.

Kaplan uzavírá tuto část poslední kapitoly konstatováním, že důraz na vědu prostou hodnot pramení z velmi správného rozhodnutí osvobodit vědu od jakéhokoli podsunutí subjektivního relativismu. Objektivnost vědy vyžaduje, aby byla prosta hodnot pouze tehdy, jsou-li hodnoty nezbytné a nezměnitelně subjektivní.

Závěrem se ještě zastavme u otázky, co Kaplan rozumí metodologií. Termín „metodologie“ může být používán v několika významech. Za prvé, metodologií se někdy rozumí zkoumání technik, tj. specifických procedur, které jsou používány v určité vědě nebo v určitých oblastech zkoumání v této vědě. Za druhé, v některých případech se chápá metodologie jako zkoumání tzv.